

Herke-Fábos Barbara Katalin

A MEGELŐZŐ PÁRTFOGÁS A JOGÁGAK METSZÉSPONTJÁBAN

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Szabályzatának 21. § (4)
bekezdése szerinti doktori értekezés tézisei

Témavezető: Prof. Dr. Herger Csabáné

Pécs

2022

TARTALOM

I.	A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása.....	1
II.	Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei	3
III.	A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása, illetve a hasznosítás lehetőségei.....	7
IV.	A témaköréből készült publikációk jegyzéke.....	22

„A gyermekvédelemben a legnagyobb eszme a prevenció. Megelőzni azt, hogy a fiatalkorú a bűn lejtőjére tévedjen. A munka így könnyebb is, mert amikor a bűnbe belekóstol a fogékony gyermeklélek, már sokkal nehezebb feladat hárul azokra, akik mentőként jelentkeznek.”

(Gegus Dániel)

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

A 2015. január 1. napjától hatályos megelőző pártfogás a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermek veszélyeztetettségének megszüntetésére irányuló gyermekvédelmi hatósági intézkedés. *A jogintézmény a jogágak metszéspontjában áll.* Az intézkedés rendszertani helye a gyermekvédelemben található. Jogágközi jellege azonban a jogágakat átívelő szemlélettel történő bemutatását igényli.

Az értekezésemben megfogalmazott alaptézis szerint *a probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani.* Ez az újszerű témafeldolgozás a holisztikus szemléletű orvosláshoz hasonlóan egységként kezeli a problémát és a generáló folyamatokat, valamint a kezelőrendszeri válaszokat. Ahogy a betegségek gyógyítása során megválasztott kezelés akkor hatékony, ha a test által kiváltott tünetek megszüntetésén túl a mentális és egyéb szervi folyamatokat is figyelembe veszi, úgy a gyermek- és fiatalkorú bűnözés kezelése is ezt a szemléletet igényli: összekapcsolva a különböző jogterületeket átfogó szakértelmet a párhuzamosságok elkerülésével és a gyermeket nevelő családok erőforrásainak kiépítésével a jövő törvénytisztelő állampolgárainak nevelése érdekében, hiszen *„Bölcsebb és kevésbé költséges megmenteni a gyermeket, mint büntetni a büntettest”* (ANGYAL PÁL: FIATALKORÚAK ÉS A BÜNTETŐNOVELLA).

Az értekezés alaptéziséhez kapcsolódóan kutatási feladatként tűztem ki, hogy *a társadalmi és kriminológiai tünetből kiindulva az oksági viszonyt feltérképezve eljutok a tünetet kiváltó, generáló okok ismertetésének segítségével a kezelőrendszeri válasz hatékonyságának vizsgálatáig.*

A megelőző pártfogás bevezetését megelőző társadalmi és kriminálpolitikai tüneteket a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt

(továbbiakban Gyvt.) *módosító T/13091. számú javaslat indokolása fogalmazta meg: „Az elhúzódo büntetőeljárások során a fiatalokú terheltek nem kapják meg a szükséges segítséget és támogatást a visszaesés megakadályozása, a társadalomba való beilleszkedés érdekében, másrészt a gyermekkorú elkövetőkkel szemben sem tud adekvát módon foglalkozni a gyermekjóléti alap- és szakellátás.”*

Az interdiszciplináris megközelítés mellett egyrészt a törvényjavaslat indokolásban megfogalmazott *tüneteket kiváltó okok sokszínűsége*, másrészt a *gyermek veszélyeztetettségének megszüntetéséhez kapcsolódó kezelőrendszeri válaszok komplex voltára* tekintettel döntöttem. A jogalkotó célja a jogintézmény életre hívásával egy olyan kezelőrendszer létrehozása volt, amely a jogterületeket átfogó szakértelem adaptálásával képes a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét megelőzni és megszüntetni. Ezért a jogintézmény működésével összefüggő következtetésem levonásához és a javaslataim megfogalmazásához a kutatási feladat részeként vizsgáltam a *jogintézmény hatékonyságát* a bevezetésétől napjainkig.

A kutatási feladatokhoz igazodik a dolgozat szerkezeti felépítése, amely az intézkedés különböző jogterületekkel való kapcsolódási pontjait szemlélteti. Az egyes fejezetek tágabb perspektívából közelítik meg a jogintézmény jogpolitikai céljával, létrehozásával, eljárásrendjével és hatékonyságával összefüggő kérdéseket, hangsúlyt helyezve az összkép fontosságára. A büntető igazságszolgáltatás és a megelőző pártfogás összefüggéseiről a „Jogpolitikai célkitűzés” elnevezésű I. Fejezetben írok. A II. Fejezet „A gyermekvédelmi jogviszony” címet viseli. Ebben a részben az intézkedés elrendelésével összefüggő gyámhatósági szerepkört állítom a középpontba. A III. Fejezetben a kriminalizálódott gyermek családi erőforrások igénybevitelével történő támogatási lehetőségeit és az ezzel kapcsolatos szülői felelősséget részletezem „A család szerepe” cím alatt. A három fejezetet közötti koherenciát teremti meg „A gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogoknak az alapjogok rendszerében történő elhelyezésével.

II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

Tényként jelenthetjük ki, hogy a megelőző pártfogás jogintézménye meglehetősen fiatal. Az *intézkedés bemutatására doktori értekezés keretei között még senki nem vállalkozott*. A témát feldolgozó szakirodalmat hazai és nemzetközi szinten is hiátus jellemzi. Ez köszönhető egyrészt zsenge korának, másrészt annak, hogy a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ilyen jellegű összefonódásával más országokban nem találkozhatunk. A hazai szakirodalomban elsősorban büntetőjogi megközelítésből olvashatunk a megelőző pártfogás intézményéről. A külföldi szakirodalom áttekintését követően megállapítható, hogy a magyar gyakorlat részét képező unikális intézménnyel tudományos szempontból még nem foglalkoztak. Felismerve a hiánypótló lehetőséget és kihívást érezve a komplex, jogágakat átívelő szemlélettel történő bemutatás lehetőségében kezdtem el foglalkozni a témával.

A négy Fejezetből álló értekezés egyes részeiben gondolatébresztő előfeltevésként kérdéseket teszek fel és a fejezeteket átívelő állításokat fogalmazok meg, amelyek alátámasztását az egyes részeket lezáró következtetéseimben összegzem. Az első Fejezetben megfogalmazott, a jogintézmény bevezetésének szükségességével foglalkozó állítás szerint a probléma kezelése során nemcsak a látható tünetekből kell kiindulni, hanem a tüneteket kiváltó okoknak is nagy hangsúlyt kell tulajdonítani. Az állítás igazolása érdekében a gyermek- és fiatalkorúak bűnözésével és bűnmegelőzésével foglalkozó jogtörténeti kutatást végeztem, középpontba állítva a gyermek életkorából fakadó sérülékeny voltát és a nevelés vezéreszméjét, visszanyúlva FINKEY FERENC századelős gondolataihoz: *„A fiatalkorúak kriminalitásának növekedését hazánkban nem deressel és nem bitófával fogjuk visszaszorítani, hanem a legmodernebb reformokkal, a büntetéspótló, sőt a büntetést egészen mellőző nevelési eszközökkel”* (FINKEY FERENC: A FIATALKORÚAK FELÜGYELŐ HATÓSÁGÁNAK FELADATA ÉS TAGJAINAK MUNKAKÖRE). A hazai és külföldi bűnmegelőzéssel foglalkozó elméleteket a leíró módszer segítségével ismertettem. A bűnmegelőzés szereplőinek Baranya megyei bemutatása során empirikus kutatásomra támaszkodtam, amelynek keretében írásban kerestem meg a jogalkalmazó szerveket. A normatív szabályozás bemutatásához jogszabályokat elemeztem. Jó gyakorlatként, előremutató javaslatként mutattam be a fiatalkorúak hatékonyabb bűnmegelőzése érdekében életre hívott közösségi foglalkoztatók intézményét. A téma feldolgozásához interjút készítettem a Baranya Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálatán működő közösségi foglalkoztató munkatársaival.

A gyermekvédelmi jogviszony címet viselő II. Fejezetben a gyermekvédelem egy speciális ágával, az igazságügyi gyermekvédelemmel foglalkoztam. A címet tanszéki elődöm, SOMFAI BALÁZS munkásságából kölcsönöztem, aki az elnevezést a magánjog és a gyermekvédelem összefonódásának kontextusában használta először (SOMFAI BALÁZS: CSALÁDJOGI ÉS /VAGY GYERMEKVÉDELMI JOGVISZONY). A gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése érdekében alkalmazott intervenció során megfigyelhető a különböző jogterületek összeolvadása. A nemzetközi gyermekvédelmi gyakorlat áttekintését követően megállapítottam, hogy a gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része. Az általános gyermekvédelem veszélyeztettség típusához igazodó felosztása és az intézményi hálózat létrejötte a 20. század elejére tehető. Az igazságügyi gyermekvédelem a bűnmegelőzési szempontból veszélyeztetett gyermeket két csoportba sorolta. Már ebben az időszakban is különbséget tettek azok között a gyermekek között, akik erkölcsi bűnökkel még nincsenek komolyan megtámadva, akiknek erkölcsi fejlődéséhez csakis a rendezett viszonyok hiányoztak és azok közt, akik már 10-12 éves korban az „erkölcsi szenny ocsmány posványával meg vannak fertőzve” (NAGYIVÁNYI FEKETE GYULA: A CSAVARGÓ ÉS KOLDUS GYEREKEK NEVELÉSÉRŐL). Ezért ebben a Fejezetben egyrészt arra keresem a választ, hogy tekinthető-e a hazánkban a 20. század elején kibontakozó patronázs munka a megelőző pártfogás jogtörténeti előzményének, másrészt a múltban hatékonyan működő bűnmegelőzési mechanizmusok eredményesen alkalmazhatóak-e a megváltozott társadalmi-gazdasági-politikai viszonyok között is? Jogtörténeti kutatás keretében a huszadik század elejétől napjainkig nyomon követtem a kriminalizálódott gyermek nevelése érdekében tett rendszerszintű és társadalmi összefogás keretében megvalósuló lépéseket. Leíró, jogszabály elemzésen és tudományos művek feldolgozásán alapuló módszer keretében mutattam be a gyermekvédelem pilléreit és dogmatikailag elhelyeztem a megelőző pártfogás intézményét a gyermekvédelmi rendszerben. A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás összefonódására vonatkozó megállapításhoz kapcsolódóan tételmondataként fogalmaztam meg, hogy a szociális munka eszközeit felhasználó patronázs munka hidat képez a 20. századi igazságügyi gyermekvédelem és napjaink megelőző pártfogása között. A tételmondat megfogalmazásakor FINKEY FERENC gondolatai vezették tollamat: „...*a patronázs pedig olyan, mint mikor a lábraállított nehéz beteget karonfogjuk és vezetgetjük, hogy meg ne botoljon a szabadon járásban, melyet a hosszú betegség alatt szinte elfelejtett*” (FINKEY FERENC: A PATRONÁZS-MUNKA ÉS A FIATALKORÚAK FELÜGYELŐ HATÓSÁGA). A tételmondat alátámasztására a következő kutatási kérdésekre keresem a választ az értekezésben: Azonos módon érvényesül-e a prevenció elve a fiatalkorúak bírósága által elrendelt és a Fiatalkorúak

Felügyelő Hatósága által végrehajtott patronázs munka és a megelőző pártfogás elrendelése és végrehajtása során? Mennyiben épültek be a 20. század intézményi és elméleti tapasztalatai napjaink igazságügyi gyermekvédelmi tevékenységébe? A tételmondat igazolása mellett visszatérő jelleggel tettem fel azt a kérdést a Fejezetben, hogy a jogintézmény hatékonyan reagál-e az életre hívását kiváltó okokra? Ennek a kérdésnek a megválaszolására 2016-ban és 2020-ban is interjúkérdéseken alapuló empirikus kutatást végeztem a hatósági intézkedés elrendelésével foglalkozó gyámhatóságnál. A levont tapasztalatokat következtetéseimben összegeztem.

A III. Fejezetben a család szerepe és a szülői felelősség vizsgálata került górcső alá, középpontba állítva egy 2021 nyarán tartott magánjogi előadásomban megfogalmazott mondatot, amely szerint: „A funkcionálisan működő család a gyermeknek szárnyakat adhat, hogy felemelkedni, repülni tudjon, míg a diszfunkcionálisan működő család, mint a fa gyökerei a mélybe hatolnak és visszahúzhatnak. Ezek a gyökerek meggátolhatják, hogy a gyermek a közös törzsből kifejlődött önálló ágról elindulva repülni tudjon.” A kutatás irányára tekintettel a napjainkra elsősorban családjogi jelleggel bíró szülői felügyelet jogintézményének jogtörténeti fejlődését vizsgáltam. A szülői felügyelet megelőző pártfogással összefüggésbe hozható részjogosítványait, a gyermek érdekében történő korlátozásának fokait és a vonatkozó családjogi alapelveket és kapcsolattartási lehetőségeket az ágazati jogszabályok és a Ptk. Családjogi Könyvéhez fűzött Kommentár feldolgozásával ismertettem. A bírói esetjog értekezésbe építésével mutattam ki a kapcsolatot a kártérítési jog és a megelőző pártfogás jogintézménye között. A családjogi és kötelmi jogi szabályozásból is elsősorban a család szocializációs szerepe bontakozik ki, amelyről BAGDY EMŐKE a következőképpen gondolkodik. Az emberi lényeket kimunkáló szocializációs folyamat gyermekkori szakasza a család keretein belül zajlik. Azért tölt be jelentős szerepet a család a szocializációban, mert a születésünktől fogva biztosítja az érzelmi háttérrel. A szülő-gyermek kapcsolat szolgál mintául a társas kapcsolatainkban is (BAGDY EMŐKE: CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ ÉS SZEMÉLYISÉGZAVAROK).

„A gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogok érvényesülésével foglalkozik a büntetőeljárással és a gyermek családból történő kiemelésével járó alapjogkorlátozással összefüggésben. ÁDÁM ANTAL szerint „A korlátozás szükségszerűen következik az ember és az alapjogok társadalmi, közösségi kötöttségeiből, az erőszakmentesség, a kiegyensúlyozott, békés emberi együttélés kétségtelenül szükséges előnyeiből, az egyének, a közösségeknek, a népeknek

és nemzeteknek nemzetközi okmányokban is rögzített értékprioritásaiból” (ÁDÁM ANTAL: AZ ALKOTMÁNYI ÉRTÉKEK FEJLŐDÉSI IRÁNYAIRÓL). A gyermeki jogok alapjogi rendszerében történő elhelyezése és fejlődésének nyomon követése elsősorban jogtörténeti megközelítést igényelt. A téma normatív feldolgozása során a gyermeki jogok hazai és nemzetközi jogforrásait vizsgáltam. A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben elemeztem a család (alkotmány)jogi értelemben vett fogalmát és a definícióból levezethető szerepeket. RÓZSÁS ESZTER szerint a gyermek alapjogainak és azok érvényesülésének alapértékké minősítése különös védelmet feltételez, amelyekre az államnak mind a jogalkotásban, mind a jogalkalmazásban különös figyelmet kell fordítania (RÓZSÁS ESZTER: A GYERMEKJOGOK TARTALMA, ÉRVÉNYESÜLÉSE ÉS VÉDELME). Az állam intézményvédelmi feladata a gyermeki jogok büntetőeljárás keretében történő érvényesülésének biztosítása. Az intézményvédelmi kötelezettségből vezethető le, hogy az államnak a garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozására van szüksége a bírói útról való elterelés lehetőségének megteremtésével. Két kérdést állítottam a vizsgálatom fókuszába. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy mennyiben felel meg a megelőző pártfogás az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án elfogadott, Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett Gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény (továbbiakban Gyermekjogi Egyezmény) fiataalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 40. Cikk követelményeinek. Másrészt azt vizsgáltam, hogy milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek az intézkedés elrendelése és végrehajtása során? Kérdéseim megválaszolásához a nemzetközi és hazai jogszabályi környezetet elemeztem és empirikus kutatást végeztem.

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása, illetve a hasznosítás lehetőségei

Az értekezés gondolati íve a dolgozat címéből táplálkozott, amely szerint *a megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában áll.* A megfogalmazott megállapítások, következtetések és javaslatok egyaránt szólnak a jogalkotónak, a jogalkalmazónak szervezeknek és a jogtudomány képviselőinek. *A jogalkotó számára* az eljárásrenddel összefüggő ésszerűsítési és változtatási javaslatokat fogalmazok meg, továbbá szakpolitikai kérdésként megfontolásra ajánlom azokat az átemelhető pozitív példákat és jó gyakorlatot, amely a 20. század elején kibontakozó igazságügyi gyermekvédelemhez kapcsolódóan a jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlatban megjelentek. A dolgozat *a jogalkalmazó szervek képviselőinek* is hasznos és hasznosítható tudást nyújt és a szakmaközi együttműködést erősíti egyrészt azért, hogy részletesen megismerhetik a megelőző pártfogással kapcsolatban álló különböző jogterületek eljárásrendjén túl a szakma képviselőinek véleményét, aggályait, javaslatait. Másrészt a dolgozatban bemutatott témaspecifikus összefüggések hasznosítható háttérismeretet adhatnak az ágazati intervenció során. *A jogtudomány számára* a dolgozat jelentőségét adja a téma feldolgozása, hiszen a megelőző pártfogás tudományos igényű bemutatására még nem vállalkozott senki doktori értekezés keretei között, továbbá a szakirodalmat is hiátus jellemzi. A tudományos megközelítés erőssége a jogintézmény holisztikus megközelítése és a bűnözéssel kapcsolatba került gyermek családi erőforrásokra építő nevelésének büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó, közigazgatási, magánjogi és alapjogi összefüggéseinek kimutatása a jogtörténeti gyökerek feltárásával. *A fentiekre tekintettel az összegző megállapításaimban először dogmatikailag elhelyezve, majd önálló pontokba szedve tematikusan ismertetem a megelőző pártfogás jogintézményének hatékonysága érdekében tett előremutató és normatív javaslataimat.*

Az első fejezetben a vizsgálatom középpontjába az életkorral összefüggő kérdéseket és a bűnmegelőzés oksági folyamatainak, valamint a megyei szintű jogalkalmazói gyakorlat vizsgálatát állítottam. Ennek során felhívtam a figyelmet *a terminológiai hasonlóságból adódó pontatlan szóhasználat és az értelmezési problémák veszélyére, valamint a megelőző pártfogás elrendelését megalapozó Gyvt. tényállásra vonatkozó korrekciós javaslatot fogalmaztam meg.* Amennyiben a jogszabály nem bűncselekményt, hanem büntetendő cselekmény kifejezést tartalmazna, elhárulna a jogértelmezési probléma. Tényállásszerű cselekményt a gyermekkorú személy is megvalósíthat, bár nem büntethető, így büntetőeljárás lefolytatására nem kerül sor.

A Baranya megyei jogalkalmazói gyakorlat vizsgálata során *fejlődési ív mutatható ki a kutatás korai és az értekezés lezárását átölelő kései szakaszában*. Kritikai jelleggel megállapítható, hogy *a megelőző pártfogás bevezetését közvetlenül követő időszakban* megjelent az intézkedés a veszélyeztetettséghez igazodó gyermekvédelmi hatósági intézkedések között. Ez azt jelenti, hogy *a jogintézmény hiánypótló. Ugyanakkor annak interdiszciplináris jellegére tekintettel jogági elhelyezése továbbra is vitatott*. A felülvizsgálati eljárások tapasztalatai sem igazolták a rendszertani elhelyezés helyességét a jogalkalmazói tapasztalatok alapján:

Gyámhatósági álláspont szerint a hatósági intézkedés kapcsán alkalmazott eljárásrend racionalizálása, a párhuzamos hatósági eljárások (gyermekvédelmi és büntető) megszüntetése az intézkedés hatékonyabb alkalmazásához vezethetne. A szakemberek szerint megfontolandó lenne, hogy a büntetőeljárásra csak eredménytelen hatósági intézkedés esetén kerülne sor. Gyámhatósági véleményt tükröz az a megállapítás, hogy a hatósági intézkedés keretében megállapított kötelezéseknek többnyire nincs visszatartó erejük a büntetőeljárás keretében kiszabható büntetésekkel és intézkedésekkel szemben.

A Baranya megyei pártfogói tapasztalatok – a gyámhatósági véleménnyel összhangban – a jogintézmény létének újragondolását hangsúlyozzák. A megelőző pártfogás intézményének bevezetése a Pártfogó Felügyelői Szolgálat (továbbiakban PFSZ) szempontjából számos indokolatlan bürokratikus terhet hozott magával. Az eljárásrend racionalizálása, a kockázatértékelési szempontok szubjektivitásának csökkentése, a megelőző pártfogó szerepének újragondolása a PFSZ megítélése szerint jelentős mértékben támogathatja a jogintézmény küldetésének, a gyermekkorú és fiatalok terheltek reszocializációjának megvalósulását.

A Gyermekjóléti Központ vezetőjének tájékoztatása alapján megállapítható, hogy a várakozások ellenére nem volt visszatartó hatása a megelőző pártfogás elrendelésének a további kriminalizálódásban. A hatósági intézkedésben rejlő kötelezés ellenére is nehézkes volt a gyermekkel (fiatalkorúval) és a szülőkkel történő együttműködés. Az esetek többségében ugyanis a megelőző pártfogás megszüntetése után, a Gyermekjóléti Központtal történő kötelező együttműködés a kötelezetti oldal hibájából meghiúsult. A Gyermekjóléti Központ vezetőjének véleménye szerint bűnmegelőzési szempontból nem szerencsés, hogy a védelemben vétel keretében megállapított gondozási-nevelési terv nem tartalmaz preventív információkat az ismételt bűnelkövetés megakadályozásához. Kimondható, hogy a hatósági intézkedés lezárásaként megállapított kötelezésnek nincs kellő súlya a terhelt és családja szemében. A

Gyermekjóléti Központ a jogintézmény valódi – bűnelkövetés prevenció és bűnismétlést megakadályozó – hatékonyságát egyértelmű módon nem tapasztalta.

Az *ügyészség* – a megelőző pártfogás bevezetése kapcsán megfogalmazott – *álláspontja* szerint a jogintézmény akkor váltja be az alkalmazásához fűzött reményeket, ha csak a magas fokú kockázatértékelés alapján indul meg a közigazgatási eljárás, ugyanis a „kisebb” ügyekben a büntetőeljárás már az ügyészi szakban lezárható lehet. Ezek az ügyek nem kerülnek hosszadalmas bírósági eljárásra, mert jellemzően az ügyészi szakban véget érnek megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel, közvetítői eljárással. Bírói szakba lépve büntetőparancsos eljárásban egy hónapon belül elintézhetők. Tehát ezekben az esetekben érdemben hamarabb lezárul(hat) a büntetőeljárás, minthogy a jogerős közigazgatási határozat meghozatalára sor kerülne. Így ilyenkor az intézkedés megelőző jellege elenyészik a büntetőeljárás gyorsasága mellett. További „időhúzásra” adhat okot az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény kötelező beszerzése, tekintettel arra, hogy az a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó összefoglaló megállapításokat tartalmazza. A fiatalkorú ellen folyó büntetőeljárás során a megelőző pártfogás tapasztalatai becsatornázódnak az eljárásba, mivel az ügyész számára a pártfogó felügyelő összefoglaló pártfogó felügyelői véleményt készít, amelyben összegzi a megelőző pártfogás tapasztalatait. Az összefoglaló pártfogó felügyelői véleményben foglaltak segíthetik az ügyészt a döntéshozatalban, a fiatalkorú esetben leginkább adekvát büntetőjogi reakció meghatározásában. A büntetőügyekben eljáró hatóságok képviselőiben nyilatkozó vezetők szerint a pártfogó felügyelő által javasolt egyedi magatartási szabályokat vagy kötelezettséget a vizsgált időszakban az ügyészség és a bíróság is figyelembe vette. A büntetőügyekben eljáró hatóságok bűnmegelőzés és bűnismétlés csökkentése érdekében kifejtett munkája terén a megelőző pártfogás intézménye nem hozott előrelépést. Érdekesnek találom ugyanakkor, hogy ügyészi oldalról – az intézkedés bevezetésétől kezdve – kifejezetten elhibázottnak tartották a gyermekvédelem rendszerébe történő telepítését. Véleményük szerint ugyanis célszerűbb lett volna azt szankcióként az intézkedések között elhelyezni vagy a büntethetőséget megszüntető okok körét bővíteni. Ugyanakkor a *bíróság részéről* a jogintézmény gyermekvédelmi gondoskodás rendszerében történt elhelyezését nem kifogásolták, tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogás célja a szocializáció elősegítése, a bűnismétlés megelőzése. Így a kutatásba bevont bíróság véleménye alapján az elsődleges célok megfogalmazása mellett a jogintézmény inkább a gyermekvédelem rendszeréhez áll közelebb, mintsem a büntető anyagi vagy eljárásjoghhoz.

A Baranya Megyei Kormányhivatal *Igazságügyi Osztályán* (továbbiakban *Igazságügyi Osztály*) *végzett 2018-as kutatás célja a párhuzamosan zajló hatósági eljárások időtartamának vizsgálata volt.* Abból az állításból indultam ki, hogy a közigazgatási intézkedés „megelőző” jellegét csorbítja, ha a büntetőeljárás előbb lezárul – ügyészi megrovással, (az aktavizsgálat időpontjában hatályos elnevezéssel) vádelhalasztással vagy közvetítői eljárással – mint a közigazgatási eljárás. Az aktavizsgálat alapján megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatalokú reszocializációs nevelését hátráltatná. Sokkal többször előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági döntés jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés büntetőeljárás befejezését megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatalokú kriminális háttérének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor kerül. A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatalokú reszocializációs nevelése. Amennyiben azonban az ügyészi szakban alkalmazott – a bírói útról való eltereléshez kapcsolódó – szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanává válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszocializációs útját. Mindezekre tekintettel *szükségesnek tartanám a megelőző pártfogás kötelező megszüntetési okait bővíteni a büntetőeljárás ügyészi szakban történő megszüntetésének esetével.* Ugyanis a normatív szabályozás szerint jelenleg akkor kötelező megszüntetni a fiatalokú vonatkozásában elrendelt megelőző pártfogást, ha vele szemben pártfogó felügyelet intézkedést alkalmaztak, javítóintézeti nevelését rendelték el vagy nagykorúvá vált. *A kutatás céljától függetlenül pozitív tapasztalatként állapítottam meg, hogy a gyermekvédelmi intézkedés elrendelésekor a gyámhivatalok egyre gyakrabban döntenek határozatukban arról, hogy a megelőző pártfogás alatt álló személy vegyen részt helyreállító konferencián, mediáción vagy közösségi konfliktuskezelő technikán alapuló esetkezelésen.*

2019 tavaszán kutatási céllal ismételten felkerestem az Igazságügyi Osztály vezetőjét. A kutatás a közösségi foglalkoztató programkínálata és a bűnmegelőzés összefüggéseire irányult. Az Igazságügyi Osztály és a foglalkoztató munkatársai is arról nyilatkoztak, hogy a 2017 őszétől rendelkezésre álló adatok még nem elegendőek ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le a közösségi foglalkoztató bűnmegelőzésben betöltött szerepéről. Számos – nem statisztikán alapuló – tény azonban arra enged következtetni, hogy a pécsi közösségi foglalkoztató működése eredményes. Az egyik legmeggyőzőbb tény, hogy a Baranya Megyei Kormányhivatal a kísérleti időszak lejártát követően a működtetés pénzügyi feltételeit átvállalta

és jelenleg már alapfeladatként finanszírozza. Szintén pilot program keretében a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács az országban elsőként létrehozta a Baranya Megyei Bűnmegelőzési Tanácsot, a bűnmegelőzés helyi szereplőinek összefogását erősítő folyamat érdekében. A megelőző pártfogást elrendelő határozatban és az ügyesség döntésében is egyre többször szerepel a közösségi foglalkoztatóba utalás. A hatékonyság mércéje nemcsak számokban, hanem emberi teljesítményben is mérhető. Ennek kapcsán fontosnak tartom kiemelni a pécsi közösségi foglalkoztató korábbi vezetőjének, Patai Péternek és pártfogóinak szakmai érdemeit.

A kutatásom kései szakaszában – bízva abban, hogy az eltelt időszak már alkalmas hosszútávú következtetések levonására – a Gyámügyi Osztályon végzett vizsgálat keretében arra kerestem a választ, hogy a jogintézmény hatékonyan reagál-e az életre hívását kiváltó okokra.

A gyámügyi előadók véleménye szerint a megelőző pártfogás csak több pártfogó és jobb tárgyi feltételek esetén jelentene bűnmegelőzési szempontból többlet lehetőséget a védelembé vételhez képest. A bűnmegelőzési hatékonyság elmaradása az intézkedés rendszertani elhelyezésének hibájából is adódhat. A gyámhivatal szerepét nem veszik komolyan, a bíróságtól azonban tartanak a kriminalizálódott személyek. A gyámügyi szakemberek szerint – bár tudják, hogy jogszabályi felhatalmazás erre nincs – nagyobb hatékonyságot jelentene, ha tényállásszerű magatartást tanúsító gyermekkorúakkal is a bíróság foglalkozna. Tekintettel arra, hogy a megelőző pártfogó a személyes találkozásra havi egy alkalmat tud biztosítani, így a szociális munka és a megelőző pártfogó bűnmegelőzési tapasztalatának átadása nem érvényesül hatékonyan.

A szakemberek elmondásából azt a következtetést vontam le, hogy előremutató összefogás tapasztalható a gyermekvédelem területén működő társszakmák között, amelynek a mozgatórugója a PFSZ. A megelőző pártfogás elrendelését megalapozó leggyakoribb bűncselekmények továbbra is a lopás és a rongálás. A fiatalkorúak vonatkozásában megszorodhatott ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetése, mert a megelőző pártfogás elrendelésének a száma is emelkedett. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a várt bűnmegelőzési küldetését nem tudta ez idő alatt betölteni az intézkedés. Ez a megállapítás azzal is alátámasztható, hogy az eredményességre tekintettel megszüntetett eljárások száma továbbra is kifejezetten alacsony. A megelőző pártfogás megszüntetésének leggyakoribb oka jelenleg – a 2016-ban végzett kutatáshoz hasonlóan – a nagykorúvá válás. A magatartási szabályok specifikusabbá váltak, de a végrehajtás lehetőségei miatt továbbra sem eléggé egyéniesítettek. Ha nem rendeltek el megelőző pártfogást a közepes fokú kockázatértékelésre tekintettel, a

körülményeket kötelező fél év után felülvizsgálni. Ez a szigorú eljárási szabály továbbra is felesleges terheket ró a gyámhatóságra.

Ez a megállapítás felveti a kérdést, hogy *helyes-e a megelőző pártfogás gyermekvédelemben rendszerében való elhelyezése?* Megfogalmazható, hogy a *jelenlegi eljárásrend mellett nincs erőteljes bűnmegelőzési hozadéka* a megelőző pártfogásnak a gyámügyi szakemberek szerint még ott sem, ahol a közösségi foglalkozó nyújtotta programok igénybe vehetők. Az *ésszerűsítési javaslatok figyelembe vételével, a megelőző pártfogóval való korábbi kapcsolatba kerüléssel és gyakoribb találkozások beiktatásával* azonban a gyámhatóság munkatársai is lehetőséget látnának a megelőző pártfogásban bűnmegelőzési szempontból.

A gyermekvédelmi jogviszony címet viselő II. Fejezetben a gyermekvédelem egy speciális ágával, az igazságügyi gyermekvédelemmel foglalkoztam. *A gyermekvédelem és a büntető igazságszolgáltatás ily módon való összefonódása kizárólag a magyar gyakorlat része.* Ezt a megállapítást az igazságügyi gyermekvédelem fejlődésének 20. század elejétől napjainkig tartó nyomon követésével, a hazai gyermekvédelem rendszerszintű bemutatásával és a gyámhatósági tapasztalataim ismertetésével igyekeztem alátámasztani. *Az összehasonlító jogtörténeti vizsgálat eredményeként kijelenthetjük, hogy a gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelt védő- és óvintézkedés szorosabb kapcsolatban áll a megelőző pártfogással, mint a 20. század elején kibontakozó és a fiatakorúak bírósága által elrendelt vagy a Fiatakorúak Felügyelő Hatóságának tevékenységéhez kapcsolódó patronázs munka.* Ugyanis a gyámhatóság a büntetőeljárás keretein kívül abban az esetben rendelhette el az intézkedést, ha a kiskorú erkölcsi fejlődése, nevelése, gondozása nem volt biztosított, valamint kötelező magatartási szabályai felállítása során a szülőt is felszólíthatta. A pártfogó feladata a felügyeletére bízott kiskorú magatartásának figyelemmel kísérése volt, szükség esetén a szülőt is segíthette nevelési feladataiban. Kimutatható hasonlóság a két intézkedés között a gyámhatóság általi elrendelés. Az intézkedés elrendelésének alapjául szolgáló ok mindkét intézkedés esetében a gyermek veszélyeztetettsége. Az első esetben a veszélyeztetettség oka az volt, hogy a kiskorú erkölcsi fejlődését, nevelését, gondozását nem biztosították, míg a megelőző pártfogás elrendelése során a gyámhatóság a gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét mérlegeli a megelőző pártfogó által készített kockázatértékelés alapján. További hasonlóság a két intézkedés között, hogy a szociális munkát végző pártfogó nem a gyámhatóság, hanem a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszerében tevékenykedik. Az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartására a gondozó szülő is kötelezhető volt korábban és ma is. Lényeges különbség mutatkozik azonban a két intézkedés alanyi körében. Minden fiatakorú pártfogó

felügyelet alatt állt. Az 1/1974. (VI. 27.) OM rendelet 73. §-a alapján elrendelhető intézkedés a normasértő, de nem büntethető személyek esetében volt alkalmazható. A megelőző pártfogás elrendelhető a tényállásszerű cselekményt elkövető gyermekkorú, és bűncselekményt vagy elzárással is sújtható szabálysértést elkövető fiataalkorú esetében is.

A III. Fejezetben a család szerepe és a szülői felelősség vizsgálata került górcső alá. A családi szocializáció és a családban rejlő megtartó és támogató erő fontosságát a hazai és a nemzetközi szakirodalom feldolgozásával szemléltettem. A kutatás irányára tekintettel a napjainkra elsősorban családjogi jelleggel bíró szülői felügyelet jogintézményének jogtörténeti fejlődését vizsgáltam. A szülői felügyelet gyakorlásának tisztázása a gyámhatósági eljárásban való részvétel és a kötelezettségek kiszabása, valamint a megelőző pártfogóval való kapcsolattartás szempontjából meghatározó. Tehát amennyiben van a gyermeknek különélő szülője, aki a gyermeket gondozó szülővel közösen gyakorolja a szülői felügyeleti jogát, a gyermek védelembe vételére és megelőző pártfogására vonatkozó eljárásba is szükséges a bevonása. Ha a gondozó szülő kizárólagosan gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, a megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó határozat szülőre vonatkozó kötelezése a különélő szülőre nem terjed ki. A jogtörténeti vizsgálat azt a történeti fejlődési ívet mutatta be, ahogy az atyai hatalomtól eljutottunk a szülői felügyelet intézményéig. A jogtörténeti fejlődést összegezve elmondható, hogy az ókori római jogból átvett atyai hatalom a családfő gyermeke irányában támasztott jogainak korlátozásával és kötelezettségeinek kiszélesedésével átalakult a magyar jogban a szülői hatalom intézményévé. A szülők közötti egyenjogúsítási törekvések eredményeként a szülői hatalom intézményét a szülői felügyelet váltotta fel. A közelmúlt nemzetközi dokumentumaiban pedig már nem a felügyelet (custody), hanem a szülői felelősség (parental responsibility) kifejezés szerepel.

A megelőző pártfogás alá vont gyermek nemcsak gyermekvédelmi (közigazgatási) és büntetőeljárásnak, hanem egyúttal polgári eljárásnak is alanya lehet, amennyiben a polgári bíróság a kártérítési perben megállapítja, hogy a kiskorú személy az általa elkövetett bűncselekmény vagy elzárással sújtható szabálysértés elkövetése idején belátási képességgel rendelkezett. Ebben az esetben a szüleivel egyetemlegesen felel. Érdekes összefüggésre hívtam fel a figyelmet bűncselekményével kárt okozó gyermek és a szülője felelősségvállalása tekintetében. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy *meddig terjed a szülői felelősség és mikor állapítható meg a szülői felelősségből eredő kötelezések felróható megsértése, másrészt pedig, hogy polgári jogi értelemben felelős lehet-e a szülő a kiskorú gyermeke által elkövetett*

károkozás miatt, ha a károkozó magatartás a szülői felügyeletből eredő kötelességek elmulasztásával összefüggésbe hozható? A kérdéseim megválaszolásához a bírói esetjogból és a normatív szabályozásból indultam ki. Két bírósági döntést hasonlítottam össze a szülők gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztásának vizsgálata alapján. Az elsőként bemutatott emberöléssel összefüggő, nem vagyoni kártérítés megállapítása iránt indított ügyben a bíróság azzal indokolta az *egyetemleges kártérítési felelősség* megállapítását, hogy *a szülők nem adtak olyan mintát, ismeretet gyermekeiknek, amely alapján az emberi méltóság, az élet tisztelete, a „ne ölj” parancsa, a szánalom, a könyörület, a megbocsátás, és az őszinteség beépülhetett volna jellemükbe.* Míg az óráközi szünetben bekövetkezett balesetből eredő sérelmek megítélése kapcsán indított perben a bíróság arra tekintettel nem állapította meg a vétőképes károkozó tanuló szüleinek a felelősségét, hogy a balesetet okozó tanuló rendelkezett annak felismeréséhez szükséges belátási képességgel, hogy a viszonylag nagyméretű facsavarok dobálása az osztályteremben baleset bekövetkezéséhez vezethet, ennél fogva a szülőket a nevelés és felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság nem terhelte. Az emberölési ügyben tehát a bíróság az eredmény szempontjából értékelte a szülők gondozási és nevelési kötelezettségének felróható elmulasztását. Az óráközi szünetben történt dobálózás során azonban a döntés középpontjában a balesetet okozó tanuló belátási képessége és nem a szülők felróható magatartása állt. Megfordítva a két döntés mögött meghúzódó indokolást a kártérítési felelősség is változna, hiszen a középiskolai tanulók nyilvánvalóan rendelkeztek annak felismeréséhez szükséges belátással, hogy a magatartásuk társuk halálához vezet. A szünetben dobálózó tanuló szülei ugyanakkor nem adták át azokat a szülőktől általában elvárható – az erkölcsi megítélés alá ugyan nem tartozó – balesetmegelőzési alapokat, amelyek betartása esetén a sérült tanuló szeme világa megóvható lett volna. A kártérítési felelősség vizsgálata során felhívtam a figyelmet a kár rendezésének szülői felelősség megállapításától független útjára, a közvetítői eljárás keretében történő kárrendezés lehetőségére. Kitértem ugyanakkor arra, hogy a közvetítő előtt született megállapodás nem érinti a sértettnek azt a jogát, hogy a büntetőeljáráson kívül a bűncselekményből származó igényét érvényesítse.

A fejezet központi mondatához visszanyúlva alátámasztottam a szülői felügyelet és a megelőző pártfogás összefüggéseinek bemutatása során egyrészt azt, hogy miért nincs szükség egy funkcionálisan jól működő családban a kriminalizálódott gyermek kiemelésére, másrészt bemutattam a család pozitív szocializációs és reintegrációs szerepét. Fontosnak tartottam azonban a diszfunkcionálisan működő családok káros szocializációs és reintegrációs hatását is

ismertetni a szülői felügyelet és a kapcsolattartás jogintézményén keresztül magánjogi és a IV. Fejezetben alapjogi szempontból is.

„A gyermek érdeke” elnevezésű IV. Fejezet a gyermeki jogok érvényesülésével foglalkozik a büntetőeljárással és a gyermek családból történő kiemelésével járó alapjogkorlátozással összefüggésben. *Az első három fejezetben a feldogozott téma kontextusában érintettem a gyermeki jogokat. Az alapjogi fejezet a gyermek érdekének középpontba állításával teremti meg a koherenciát a fejezetek között.*

A gyermeki jogok kialakulásától napjainkig tartó történeti fejlődése párhuzamba állítható az atyai hatalomból átalakuló szülői felelősség kiteljesedésével. A jogtörténeti fejlődés vizsgálata során azt tapasztaltam, hogy napjainkra a normatívák a szülői szerepeket kötelezettségek, míg a gyermeki létet jogosultságok oldaláról közelítik meg elsősorban, kiemelve az állam intézményvédelmi kötelezettségét. A gyermeki jogok védelme a gyermek legfőbb érdekére tekintettel maga után vonhatja a szülői jogok és a kapcsolattartás korlátozását. Ebben az esetben a szülő nevelési szabadsága és a gyermek legfőbb érdeke alapjogok ütköznek egymással. A szülői felügyelet, így az abból fakadó nevelés és gondozás joga is csak kivételesen korlátozható. A korlátozás kivételessége az Alaptörvény alapjog korlátozási klauzulájából, a Ptk. és a Gyvt. szabályaiból vezethető le. A hivatkozott joganyagok összevetésével vizsgáltam, hogy a megelőző pártfogás keretében előírt magatartási szabályok, illetve a nevelésbe vétel elrendelése mellett a megelőző pártfogás fenntartása korlátozza-e a család magánautonómiáját. A megelőző pártfogás intézménye (főszabály szerint) nem érinti sem a szülői felügyeleti jogot, sem a kapcsolattartás intézményét. Ugyanakkor *az intézkedés elrendeléséhez kapcsolódó magatartási szabályok betartásával járó kötelezettség már csorbíthatja az Alaptörvényből levezethető nevelési szabadság jogát és a Ptk. által rögzített nevelési kötelezettséget.* Megállapítottam, hogy *a szülői felügyelet szünetelésével járó nevelésbe vétel elrendelése mellett a megelőző pártfogás fenntartása az Alaptörvényen lefektetett alapjogkorlátozási klauzulának megfelel.* Ebben az esetben a korlátozás célja a gyermek megfelelő fejlődésének biztosítása, annak érdekében, hogy a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségét megszüntessék. A veszélyeztetettség megszüntetése azonban más módon nem érhető el, mint a gyermek családjából történő kiemeléssel, ami maga után vonja a szülői felügyelet korlátozását.

A gyermek családból való kiemelése esetén a gyermek (legfőbb) érdeke konkurál a saját családban nevelkedés gyermeki joggal és a szülő kapcsolattartási jogával. *A kapcsolattartás*

korlátozásának legitim célja a gyermek érdeke, amelynek kiteljesedéséhez a családban nevelkedés és a szülő kapcsolattartási jogának korlátozása szükséges, más módon a gyermek érdekének érvényesülése nem garantálható. Ez a korlátozás megfelel az arányosság elvének, tekintettel arra, hogy a gyermek érdekének (megfelelő fejlődése védelmének) a fontossága és a megfelelő fejlődésének biztosításához szükséges jogok korlátozása következtében bekövetkezett alapjogsérelem súlya megfelelő arányban állnak egymással.

A gyermek bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének megszüntetésével összefüggésben elemeztem a család (alkotmány)jogi értelemben vett fogalmát és a definícióból levezethető szerepeket. Az állam intézményvédelmi feladata a gyermeki jogok büntetőeljárás keretében történő érvényesülésének biztosítása. Az intézményvédelmi kötelezettségből vezethető le, hogy az államnak a garanciális szabályok betartásához különleges törvények és eljárások elfogadására, hatóságok és intézmények létrehozásra van szükség a bírói útról való elterelés lehetőségének megteremtésével. Két kérdést állítottam a vizsgálatom fókuszába. Egyrészt arra kerestem a választ, hogy *mennyiben felel meg a megelőző pártfogás a Gyermekjogi Egyezmény fiatakorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó 40. Cikk követelményeinek?* Másrészt azt vizsgáltam, hogy *milyen, a Gyermekjogi Egyezményben biztosított jogok sérülnek az intézkedés elrendelése és végrehajtása során?*

A kutatási kérdésekre válaszolva megállapítottam, hogy *jogpolitikai cél azonos a Gyermekjogi Egyezményben foglalt elvárásokkal*, hiszen a felelősségre vonásnak egy olyan intézményét teremti meg, amely – részben – mellőzi a bírói utat és az elsődleges célja a kriminalizálódott gyermek nevelése. A megelőző pártfogás *nem jár a gyermek családjából történő kiemeléssel, ezért a kezelés a már megszokott és biztonságot nyújtó szocializációs közegben indul meg.* Abban az esetben, ha a gyermeket nevelő család idézi elő a gyermeket veszélyeztető körülményeket és nem működik együtt a hatóságokkal, sor kerülhet a gyermek – családból történő kiemelésével járó – nevelésbe vételére. Ez az eljárás megfelel a Pekingi Szabályok 18.2. cikkének, amely előírja, hogy a fiatakorú feletti szülői felügyeletet nem szabad megszüntetni, hacsak a fiatakorú ügyének körülményei ezt nem teszik szükségessé. A 17. cikk (a) pontja pedig előírja, hogy az igazságszolgáltatás beavatkozása esetén nemcsak a tett súlyosságára kell figyelemmel lenni, hanem a fiatakorú körülményeire, szükségleteire, társadalmi érdekeire is. *A közösségi foglalkoztató keretében elérhető programkínálat a resztoratív szemléleten alapul, így nemcsak a bírói útról való elterelés, hanem a helyreállító igazságszolgáltatás kívánalmainak is megfelel, ha a gyámhatóság a különös magatartási szabályok között a közösségi*

foglalkoztatóban való egyéni vagy csoportfoglalkozáson való részvételt előírja. *Ezt a szemléletet tovább erősíti a gyermekjóléti központ által tartott esetkonferencia.*

A Gyermekjogi Egyezményben garantált gyermeki jogokat sérti, hogy *a bűnelkövető gyermek zsenge korban történő hatóságok elé állítása szocializációs folyamatát kedvezőtlen irányba sodorhatja és a jövőre nézve megbélyegezheti. A megelőző pártfogás elrendelése kapcsán a Gyvt. nem állít fel alsó életkori kategóriát. A Gyvt. személyi hatálya alapján a megelőző pártfogás akár egy csecsemő vonatkozásában is elrendelhető lenne. A fentiek alapján a jogalkotó számára megfontolásra javaslom a tényállás személyi hatályának pontosítását.*

Ha a bűncselekmény elkövetését csak hosszabb idő eltelte után követi szankció, előfordulhat, hogy az ítélet elveszti a kívánt pedagógiai hatását. A bűncselekmény elkövetése és a szankció elrendelése közötti időszakot vizsgáltam az Igazságügyi Osztályon fellelhető – az elrendelt megelőző pártfogásban történő közreműködésük kapcsán keletkezett – 2015. január 1. napjától 2017. december 31. napjáig jogerősen lezárt ügyiratotok tanulmányozása során. Megállapítottam, hogy – a vizsgált időszakot tekintve – elenyésző azoknak az ügyeknek a száma, ahol a közigazgatási eljárásban való döntés elhúzódása a fiatalkorú reszocializációs nevelését hátráltatná. Döntő súllyal előbb zárult a gyermekvédelmi hatósági eljárás jogerősen, mint a büntetőeljárás, ezért az intézkedés megelőző jellege érvényesült, az eljárásrendre tekintettel a fiatalkorú kriminális háttérének feltérképezésére már a jogerős döntés megszületését megelőzően sor kerül. *A büntetőeljárásban ugyanakkor csak a jogerős döntés megszületését követően indul meg a fiatalkorú reszocializációs nevelése.* A fentiek alapján kijelenthető, hogy amennyiben viszont az ügyészi szakban alkalmazott szankció elrendelésére hamarabb sor kerül, mint a megelőző pártfogás elrendelésére, a gyermekvédelmi intézkedés súlytalanná válik és csak felesleges stigmákkal kövezi ki a gyermek reszocializációs útját.

A megelőző pártfogás elrendelésére és végrehajtására vonatkozó jogszabályi háttér és a kutatásai tapasztalataim Gyermekjogi Egyezménnyel történő összevetése során arra a következtetésre jutottam, hogy az egyre fiatalabb korban történő kriminalizálódás olyan állami beavatkozást igényel, amely figyelembe veszi a személyiségfejlődés folyamatát. A jogszabályok többnyire összhangban állnak a nemzetközi és uniós jog alapelveivel, ugyanakkor az elterelés és más resztoratív eljárások sokszor nem átláthatóak, szakemberek részéről még mindig alacsony a hajlandóság megindításukra. Ritka a szakemberek számára tartott pro bono és fizetős gyermekjogi képzés, az ezekhez kapcsolódó létesítmények. Ennek ellenére az

intézmény elrendelésével és végrehajtásával összefüggő információkból arra lehet következtetni, hogy a jogalkalmazó szervek gyermekjogi ismereteire megfelelő. A gyámhatósági döntés alapját minden esetben megfelelő indokolással és jogszabályi hivatkozással ellátva a gyermek legfőbb érdeke képezi. Az országos átlaghoz képest Baranya megyében kiemelkedik az ügyész által elrendelt elterelési lehetőségek száma és a közösségi foglalkoztató is nagy ügyfélforgalmat bonyolít le. Alapvető finanszírozási és szakember hiány jellemzi a rendszert. A magyar jogrendszerben nincs külön összefoglaló törvény az elterelési lehetőségekről. Az elterelés témakörében kevés az államilag szervezett képzés. A gyermekeket büntetőeljárásban képviselő ügyvédek számára nincs külön „érzékenyítő” képzés. Gyermekjogi ismereteiket fizetős posztgraduális képzés keretében gyarapíthatják.

A jogtörténeti kutatásaim során kiemelt figyelmet szántam a múltbéli pozitív bűnmegelőzési tapasztalatok megváltozott társadalmi-politikai környezetbe történő adaptálhatóságának. Az igazságügyi gyermekvédelem jogtörténeti fejlődésének vizsgálata során megállapítottam, hogy *a megelőző pártfogás intézményének létrehozása során a jogalkotó a 20. század eleji jogalkotási reformeszméket vette alapul az „egyéni elbánás” elvének és a nevelés fontosságának középpontba állításával.* A megelőző pártfogás jogintézménye kapcsán kidomborodó „egyénesítő” eszközök a környezettanulmány és a kockázatértékelés készítése, valamint a magatartási szabályok az elkövetett normasértéshez és a bűnelkövető gyermek személyiségéhez történő igazítása. *A „jó gyakorlatok” áttemelése csak akkor lehet hatékony azonban, ha a megfelelő szervezetrendszer és infrastruktúra is rendelkezésre áll.* A kutatási tapasztalataim szerint a gyermekvédelem rendszere bűnmegelőzési szempontból súlytalan a büntető igazságszolgáltatás szervezetrendszeréhez képest. A 20. század elején kibontakozó patronázs munka szervezetileg a fiataikorúak bíróságához és a Fiataikorúak Felügyelő Hatóságához kapcsolódott. A megelőző pártfogót az Igazságügyi Osztály vezetője a pártfogó felügyelők közül jelöli ki. A pártfogók rendelkeznek bűnmegelőzési tapasztalattal, tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás lezárásaképpen kiszabott járulékos intézkedést, a pártfogó felügyeletet ők ellenőrzik. Ugyanakkor a pártfogó felügyelők jelenleg nem a büntető igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás szervezetrendszerében látják el bűnmegelőzési feladataikat. A megelőző pártfogás létrehozásával egyidejűleg nem hoztak létre külön gyermek- és fiataikorúak bűnmegelőzésére szakosított szervet.

Az alábbiakban pontokba szedve sorolom fel a jogalkotó és jogalkalmazó szervek képviselői, valamint a jogtudomány számára, a megelőző pártfogás hatékonysága érdekében megfogalmazott *előremutató és normatív javaslataimat*:

1. A megelőző pártfogás személyi hatályának pontos megjelölése a tényállásban az összegző megállapításokban megfogalmazott indokok alapján.
2. A megelőző pártfogás **kötelező megszüntetési okainak kibővítése a büntetőeljárás ügyési szakban történő megszüntetésének esetével** a prevenció elvének háttérbe szorulására tekintettel.
3. A közepesfokú kockázatértékelés miatt el nem rendelt megelőző pártfogás esetét **kiemelni a kötelező felülvizsgálat köréből** az adminisztratív terhek csökkentése érdekében. Tekintettel azonban arra, hogy a bűnözéssel kapcsolatba került gyermek nem maradhat ellátatlan, indokolt lehet ebben az esetben **a védelembe vétel keretében elkészült egyéni gondozási-nevelési tervbe a gyermek utánkövetésére vonatkozó szempontokat beépíteni és a védelembe vétel kötelező felülvizsgálata keretében a terv megvalósulását számonkérni.**
4. A megelőző pártfogói feladatot betöltő pártfogó felügyelők számát és a kapcsolattartás gyakoriságát növelni a gyámhatóság által megfogalmazott indokok alapján.
5. A gyámhatóság határozatában megfogalmazott **magatartási szabályok egyéniesítése** a bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség okai alapján.
6. A **magatartási szabályban foglaltak teljesítésének elmaradása vagy a megelőző pártfogóval való kapcsolattartás** gyermek vagy családjának hibájából történő **meghiúsulása esetén komolyabb jogkövetkezmény kilátásba helyezésére lenne szükség**, mert jelenleg a komolyabb bűncselekményt elkövető személyek körében aggályos a gyermekvédelmi hatóságokkal való együttműködés.
7. A megelőző pártfogás elrendelésére vonatkozó eljárási szabályok módosítása annak érdekében, hogy az elrendelés érdekében tartott tárgyalás keretében **„bűnmegelőzési konferencia”** megtartására kerülhessen sor a megelőző pártfogás elrendeléséhez kapcsolódó társszakmák képviselőinek jelenlétében.
8. **Bővíteni azon szolgáltatások körét, ahol a különös magatartási szabályok keretében megállapított resztoratív módszerek igénybevételére nyílik lehetőség**, tekintettel arra, hogy jelenleg csak a közösségi foglalkoztató programkínálatához kapcsolódóan van erre lehetőség. A szolgáltatások körének bővítése keretében a

közösségi foglalkoztatók számának növelését is preferálom a pozitív bűnmegelőzési tapasztalatokra tekintettel.

9. **A családi erőforrások és a helyreállító igazságszolgáltatás módszereinek hangsúlyosabb megjelenésének támogatása** a megelőző pártfogás elrendelésére irányuló eljárásban és a végrehajtáshoz kapcsolódó folyamatban.
10. **Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény minden esetben kötelező jellegű bevárásának felülvizsgálata a büntetőeljárásban.** Ha a fiatalkorúval szemben a védelembe vétele körében megelőző pártfogás elrendelésére került sor, a vádemelés előtt az ügyészség, azután a bíróság összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el. Az összefoglaló pártfogó felügyelői vélemény a megelőző pártfogás végrehajtásának eredményére vonatkozó összefoglaló megállapításokat tartalmazza. Így amennyiben a büntetőeljárás ügyészi megrovással, feltételes ügyészi felfüggesztéssel vagy közvetítői eljárással lezárul a bírósági szak előtt és a megelőző pártfogás végrehajtására még nem került sor, sérül a prevencó és a korai reszocializáció elve.
11. **A párhuzamos hatósági eljárások (gyermekvédelmi és büntető) megszüntetése** az intézkedés hatékonyabb alkalmazása érdekében. Az intézkedés preventív jellege azáltal érvényesülne, ha a büntetőeljárásra csak eredménytelen hatósági intézkedés esetén kerülne sor.
12. A környezettanulmány VI. része tartalmazza a feltárt adatokon és következtetéseken alapuló, a gyermekkorú, a terhelt, illetve a fiatalkorú bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettségének háromfokú skála alapján történő megjelölését, illetve a kockázati besorolás indokolását. A bűnmegelőzési szempontú veszélyeztetettség fokának megállapítására nincs objektív skála. Ez alapján történik a beavatkozás intenzitásának tervezése. A közepes és magas fokú besorolás a megelőző pártfogói feladatot ellátó pártfogók egyéni értékelésén múlik. Erre tekintettel a **javaslom a kockázatértékelés eredményének objektív standardokhoz kötését a megelőző pártfogás elrendeléséhez kapcsolódóan.**
13. **A századelős "jó gyakorlatok"** (fiatalkorúak bírósága, Fiatalkorúak Felügyelő Hatósága) **adaptálása** annak érdekében, hogy a kriminalizálódott gyermekkel olyan szakemberek foglalkozzanak, akik megfelelő gyermekjogi és bűnmegelőzési ismeretekkel és tapasztalattal rendelkeznek. A speciális szakértelem elsajátítására a jelenlegi keretek között bűnmegelőzési szempontú és gyermekjogi ismeretek elmélyítését célzó alap- és továbbképzések, tréningek tartásával látok lehetőséget.

A jogintézmény küldetésének betöltéséhez a fentiek alapján megfogalmazott javaslatok figyelembevételét ajánlom.

IV. A témaköréből készült publikációk jegyzéke

- 1) Megelőző pártfogás mint gyermekvédelmi hatósági intézkedés (Családi Jog 14 : 1pp. 10-16. 7 p. (2016))
- 2) The preventive patronage and the criminal procedure against juveniles in Hungary (Journal of Eastern-European Criminal Law 3:2 pp. 209-215., 7 p. (2016))
- 3) A megelőző pártfogás hatékonysága a Baranya megyei jogalkalmazói vélemények tükrében (Családi Jog 15:2 pp. 45-52., 8 p. (2017))
- 4) A megelőző pártfogás hatékonyságának lehetséges útja: Beszámoló a Baranya Megyei Kormányhivatal pártfogó felügyelői szolgálata által működtetett közösségi foglalkoztató nyitórendezvényéről (Családi Jog 15:4 pp. 47-48., 2 p. (2017))
- 5) The Legal Policy Objectives of Preventive Patronage (Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2016 pp. 45-60., 16 p. (2017))
- 6) A megelőző pártfogás szerepe a bűnmegelőzésben (Párbeszéd Szociális Munka Folyóirat 5:1 Paper: 10.29376/parbeszed/2018/1/3, 19 p. (2018))
- 7) A gyermekvédelmi rendszer prevenciós szerepe a bűnmegelőzésben a Csemegi-kódextől napjainkig (Diké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata 2:2 pp. 33-50., 18 p. (2018))
- 8) A megelőző pártfogás mint sajátos magyar jogintézmény (In: Kádár, Hunor (szerk.) A magyar és a román büntetőeljárás törvénykönyv vitatott és problémás kérdései Kolozsvár, Románia: Forum Iuris (2019) pp. 69-82., 14 p.
- 9) A gyermek- és fiatalok bűnmegelőzésének új útja: a közösségi foglalkoztató (Jura 25:2 pp. 301-310., 10 p. (2019))
- 10) Megállapítások a megelőző pártfogás intézményéről a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének tükrében (Családi Jog 18:3 pp. 32-38., 7 p. (2020))
- 11) A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelemben? (Jura 26:3 pp. 25-38., 14 p. (2020))
- 12) Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése a 20. század elejétől napjainkig. A patronázstól a megelőző pártfogásig (Diké: A Márkus Dezső Összehasonlító Jogtörténeti Kutatócsoport Folyóirata 5:1 pp. 88-104., 17 p. (2021))
- 13) A bírói útról való elterelés lehetőségei Magyarországon a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének tükrében (Belügyi Szemle: A Belügyminisztérium Szakmai Tudományos Folyóirata (2010) 69:3 pp. 397-415., 19 p. (2021))

- 14) Az igazságügyi gyermekvédelem fejlődése Finkeytől napjainkig (Erdélyi Jogélet 4 : 1 pp. 109-124., 16 p. (2021)
- 15) A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában (In: Nagy Melánia (szerk.) Gyerekekre fókuszálva: Konferenciakötet Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem
- 16) A megelőző pártfogás magánjogi vonatkozásai (In: Csitéi Béla – Dúl János – Köbölös Adél (szerk.) OPUSCULA CIVILIA PÁLYAKEZDŐ CIVILISTÁK I. SZIMPÓZIUMA: Konferenciakötet Budapest, Magyarország: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék